

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

The image shows the front cover of an antique book. The cover is decorated with a traditional marbled paper pattern, featuring large, irregular, dark green and black shapes with intricate, lighter-colored floral or organic motifs. The spine of the book, visible on the left, is bound in a dark green, textured cloth. In the upper left corner, there is a rectangular red label with a decorative gold border. The label contains the following text in gold lettering:

Richardt & Secher,
Herregården
Haraldskær
i Jylland,
1857.

F. Richardt del. J. Hellesen lith.

C.A. Reitzels Forlag.

Enkeltløb 8. 1/2 luth. lit.

HARALDSKÆR

i Jylland.

HARALDSKÆR

i Jylland.

Bejle Na, der kommer fra Engelsøholm Sø ved Hovedgaarden Engelsøholm og løber først i vestlig og sydlig, derpaa i nordøstlig og tilsidst i østlig Retning ud i Bejle Fjord, var fordom langt bredere og dybere end den nu er og sejlbar for Baade og mindre, fladbundede Fartøjer. Dette godtgjøres ved Beretninger fra Middelalderen, og Sagnet fortæller, at paa flere Steder, hvor der nu avles Korn og Hø, var der i længst forsvundne Tider Sejlads. Herom vidne ogsaa enkelte Stedsnavne. Landsbyen Skibet, der ligger en halv Mil vest for Bejle, og efter hvilken Naen ogsaa kaldes Skibet Na, hed oprindelig Skibetorp, d. e. Skibenes Torp eller Landsby. Der, hvor Skibet Kirke nu ligger, skal fordom have været en Havn, og ikke langt fra Kirken skal der en Gang være fundet et Skibsanker. Man har i øvrigt om Kirkens Opførelse paa dette Sted et gammelt Sagn. Først vilde man bygge den paa Bilstrup Mark paa et Sted, som endnu kaldes Præstehjærg; men da det ingen Fremgang fik hermed, flyttede man den til sin nuværende Plads. I Sognet ligger der en Gaard ved Navn Kjølholt, hvilket Ord betyder Skibstøven. Den i Sognet liggende Herregaard Haraldskærs Navn tyder paa, at her fordom maa have været meget skillestaaende Vand, da Ordet Kær jo betyder en Sump. Indtil for 7—8 Aar siden var der endnu tæt ved Gaarden en ikke ubetydelig Mosestrækning, som ved Grøftning er bleven forvandlet til frugtbart Agerland. Denne Egn er rig paa historiske Minder. En Mil's Vej fra Haraldskær ligger Lands-

byen Jellinge, hvor de danske Konger i Oldtiden uden Tvivl havde sit Hovedsæde i Jylland, og hvor Gorm den gamle og Thyre Dannebøds Gravhøje findes. Sagnet lader ogsaa Haraldskær være bygget af Harald Blaatand. Skjønt denne Gaard i Dokumenter fra Middelalderen og noget hen i den nyere Tid kaldes Haridskær, er det dog afgjort, at dens oprindelige Navn er Haraldskær, og at den altsaa maa være anlagt af en eller anden Mand ved Navn Harald. Gaarden har en yndig Beliggenhed i en vid Dal ved den omtalte Na, som gennemskærer dens Marker og løber tæt syd om den. Nær ved Skibet Kirke, paa en Mark, som nu hører under Herregaarden, laa i forrige Tider Præstegaarden med sine Marker og sin Skov, hvorom man endnu mindes ved Navnene Præstekær og Præsteskov. I Folge Magestifte med Kronen fik Gjerem af Haraldskær i Aaret 1576 Præstegaarden med Tiliggende lagt under Hovedgaarden, hvorimod der blev anvist Præsten en Bondegaard i Nørre-Bilstrup lige med de andre Gaardmand i Byen; dog var dens Mark noget smallere paa de fleste Steder. I den Anledning har en Præst skrevet i Herredsprotokollen, efter at have opregnet sit Kalds Indtagter: „Dette skal hver Mand vide, at Skibet Præst havde en Præstegaard tilforn, som han boede udi, og som laa ved Skibet Kirke, men hvis Gjendom nu bruges til Haraldskær, og derimod er igjen en ufri udlagt i Steden for i Bilstrup. Gud forlade dem, det voldte.“ Datum Bilstrup den 18de Maj 1649. Jakobus Evendson. — Ogsaa Præstegaarden

HARALDSKÆR

i Jylland.

i Bilstrup er nu forsvunden, da Skibet Sogn i vore Dage er lagt som Annex til Bresten Sogn. — Den sidst nedlagte af de Gaarde, der have ligget paa Hovedgaardens Marker, var Glasbjerg, som blev nedbrudt omtrent 1735. Til Haraldskær har ogsaa i Midten af forrige Aarhundrede hørt en Fabrik, bestaaende af et Smalteri, en Le- og Nagelsmedie tilligemed en Stampemølle; men denne Fabrik blev efter nogen Tids Forløb nedlagt; den har næppe kunnet svare Regning. Ikke langt fra Gaarden løber et Kildevæld, den hellige Kilde kaldet, som i Følge Indberetning fra en af Sognets Præster endnu i anden Halvdel af forrige Aarhundrede hver St. Hans Aften blev meget besøgt af syge Mennesker, der brugte Vandet baade til at drikke og til at bade sig i; paa andre Tider blev der hentet deraf til de syge, og man tillagde det kolde, rene og vel-smagende Vand en særdeles Lægedomskraft.

Skjønt Eagnet tillægger Haraldskær, i Skibet Sogn, Tyrild Herred og Vejle Amt, en saa høj Ælde, forekommer denne Gaard dog først med historisk Bished i det 15de Aarhundrede, tilhørende Uften Friis; de efter Baabenet saakaldte Skatavl-Friis'er, der i en lang Aarrække havde den i Eje. I Aaret 1436 forekommer Niels Friis, der blev Gaardens Ejer; hans Hustru var Fru Ellen Moltke, med hvem han fik Gaarden i Medgift. De havde Sønerne: Hr. Jep, der blev Biskop i Viborg, Henrik og Hr. Anders Friis; den sidstnævnte fik Haraldskær, som han havde i Aaret 1473. Aaret i Forvejen var han bleven Befalingsmand paa Lundenæs Slot i Nørrejylland, og han havde dette indtil Maj 1483 eller 1484. Fra April 1483 habes et kongeligt Brev til de Bønder, der hørte under Lenet, om, at Kongen havde givet ham Befaling til at bygge et nyt Hus (Slot) og forbedre det i alle Maader, da det gamle var meget forfaldent. I Aaret 1487 blev et Lingsvidne udstedt, at tre Bønder klagede over den Fiskegaard, Hr. Anders Friis havde ladet bygge, og sagde, at de ej kunde besidde sine Gaarde og ej udrede den samme Skyld som før til Lundenæs, om Fiskegaarden blev ved Magt, da den var dem storlig til Trængsel. De sagde desaaarsag sine Gaarde op. Imedens

Hr. Anders var Lensmand paa dette Slot, fik han af Kong Christiern den første Tilladelse til at indløse Ronborg Birk fra Biskop Peder i Ribe. At Hr. Anders Friis just ikke var en synderlig samvittighedsfuld Bærg for betroet Gods, viser følgende Dom: I Aaret 1503 vare Predbjørn Pødebust og flere Adelsmænd tilligemed nogle Bønder forsamlede i Vejle Kjøbsted, hvor de for sig havde stævnet i Rette Hr. Niels Erikson Rosenkrands, Hovedsmand paa Koldinghus, paa den ene og Hr. Anders Friis til Haraldskær paa den anden Side, paa Grund af en Trætte imellem dem angaaende Bærgemaalet for noget Gods, som laa til Hellig Kors Alter i Vejle Kirke, nemlig tre Gaarde i Tyrild Herred. Da de af Tiltale og Gjensvar havde forfaret, at dette Gods var „forarget“ og Skovene forhuggede, og at Hr. Anders havde med Urette svoret noget Jord fra Klosteret og til sig, saa blev der efter kongelig Befaling og efter Lovens kjendt for Ret, at den, som saalunde havde „hærget“, ikke burde være Bærg, hvortilmod Hr. Niels Erikson skulde overtage Bærgemaalet for dette Gods. Endnu i Aaret 1509 nævnes Hr. Anders som Ejer af Haraldskær. Han var to Gange gift, først med Fru Agnete Krummedige og siden med Fru Bodild Stensfeld, der efter hans Død blev Gaardens Ejerinde. I sit første Egetrab havde han en Søn Hr. Niels, der blev Magister og i den katolske Tid var Gejstlig og Kannik i Viborg; han ejede Kærsgaard og døde 1557. Fru Bodild var Moder til Hr. Jørgen, Jver og Christen Friis, af hvilke den sidste blev Ejer af Krastrup. Imedens Fru Bodild var i Besiddelse af Haraldskær, begyndte en Strid om Grændsestjeldet imellem denne Gaard og Nabogaarden Verbøl, som varede meget længe. I Aaret 1537 blev nemlig optaget et Lingsvidne af Tyrild Herredsting, at Fru Bodild til Haraldskær havde faaet et fuldt Stollenævnd af 24 Mænd. Disse havde aldrig hørt, at Peder Brokkenhuus, som var i Verbøl, eller hans Søn Johan Brokkenhuus eller nogen af deres Forfædre havde klaget over Markstjeldet imellem Nuballegaards Mark og Verbøl Mark, og de kunde aldrig mindes at have hørt af sine Forældre, at der var noget andet Markstjeld imellem Nuballegaard

HARALDSKÆR

i Jylland.

og Verbæl end det nuværende. Ligeledes havde to Mænd vidnet paa Tinget, at en Gang, imedens de tjente paa Haraldskær en 17—18 Aar og dreve Hr. Anders Friis's Evin til Olden i Ruballegaards Skov, kom Peder Brokkenhuus til dem og bad dem ikke at drive Evinene øst for den Sten, som nu var Skjel, da Jorden øst for Stenen var hans: Om trent Aar 1540 eller 1541 maa Fru Bodild være død; thi 1542 klagede Jep Thamesen i Ostengaard paa den ovennævnte Hr. Jørgen Friis's og de andre Arvinges Begne over, at Grændsefjellene imellem Høver Mark og Ruballegaards Mark samt denne og Verbæl vare blevne flyttede. Det er naturligvis nu umuligt at afgjøre, paa hvis Side Retten oprindelig var; maaste have begge Parter haft nogen Ret. I et Dokument om denne Sag, udstædt af Mikkel Nielsen Tornekrands, Erik Skram og Albert Skeel, hedder det, at de som Voldgiftsmænd rede paa et Markeskjel, som Hr. Jørgen Friis viste dem og paastod, skulde være gammelt Skjel; men dette kunde han hverken bevise med Sandemændsbrev eller andre gamle Breve. Derimod viste Johan Brokkenhuus dem til et andet Sted, hvor en stor Sten var sat over Ende, og godtgjorde, at Sandemænd, Voldgiftsmænd og Ridemænd*) havde sat den efter kongelig Befaling. De fandt, at der her var sat et Markeskjel, men henstillede i øvrigt Sagen til Kongen, da de ikke vilde affige nogen Dom. Imod denne Kjendelse gjorde Hr. Jørgen Friis Indsigelse og berettede, at da han for nogle Aar siden som Biskop (i Viborg) havde været forhindret i at forlade sit Slot Hald og saaledes ikke havde kunnet forsvare sit Jordegods, havde Johan Brokkenhuus benyttet Leiligheden, taget kongelig Befaling til gode Mænd (Abelsmænd), krævet Sandemændstog, og, uden at give de andre Lodsejere lovligt Varsel, ladet ride det sidste Markeskjel; men dette var imod det gamle Sandemændstog, som var afmærket med Sten og Stabel og endnu var ved sin fulde Magt, samt

imod et Stokkenævnd af 24 Mænd af Tyrild Herred og Kongens Stadfæstelse derpaa. Disse Breve fremlagde Hr. Jørgen Friis, nemlig en Ravhævd af 1473, at Hr. Anders Friis havde lovlig tilegnet sig Ruballegaard og al Jorden vest for den Høj, som var bleven gennemgravet, og han klagede over, at Johan Brokkenhuus havde ladet den igjen ærje (pløje), for denne tog Ridemænd derpaa, hvilket de selv saa for sine Dine; endvidere et andet Ravhævdsbrev af 1504, en Dom af Viborg Landsting, at Ruballegaard var tildømt Hr. Anders Friis og skulde være hans, saa længe hans Ravhævd stod ved Magt, og endelig et Ravhævdsbrev af 1537. Men Johan Brokkenhuus ytrede, at han havde klaget til Kongen over, at man var gaaet ham for nær ved dette Markeskjel, og fremlagde foruden mere et Sandemændsbrev af 1537 og et Brev, udstædt f. A. af Ridemænd, hvilket udsagde, at de havde redet det ny Markeskjel efter den Overenskomst, Fru Bodild havde indgaaet; ligeledes fremviste han et Synsmændsbrev af f. A. over det gamle Skjel og mente, at han burde nyde denne Ejendom efter sit Ravhævdsbrev. Dog dertil svarede Hr. Jørgen, at Ruballegaard var hans og hans Søskendes rette fæderne Arvegods, at hans Moder ikke havde det anderledes end i Leje af sine Børn, og at hverken hendes Ravværge eller noget af hendes Børn havde forseglet det Forlig, Modparten beraabte sig paa, hvorved hun skulde have givet sit Minde til det sidste Sandemændstog imod det gamle Skjel; Forliget kunde derfor efter hans Mening ingenslunde være gyldigt. Sagen blev nu i Følge Voldgiftsmændenes Dom udsat i 6 Uger, og imidlertid meldte de Ejendommen i Kværstad, d. e., at den skulde være ubrugt af begge Parter, og Kongen udnævnte derpaa tre Rigsraader til at domme i Sagen. Det følgende Aar lod Hr. Jørgen Friis paa Tyrild Herredsting udstæde Forbud imod, at der af nogen som helst blev hugget Ved i det Stykke Skov imellem Verbæl og Ruballegaard, som Trætten drejede sig om, førend Sagen var bleven endelig afgjort. Senere blev Jver Friis Ejer af Haraldskær. Han var Rigens Raad og Hovedsmand paa Ræs (nu Lindenborg). I Aaret 1552 indstævnedes han for Kongens Rætterting Erik Nielsen Tornekrands

*) Til Sandemænd toges kun Bønder; Ridemænd og Voldgiftsmænd i Trætter imellem Abelsmænd vare altid af abelig Byrb. Stokkenævnd er et Udsagn af Stokkemænd eller Tingmænd.

HARALDSKÆR

i Jylland.

til Kollerup og Bjørn Raas til Starupgaard for 3 Bøndergaarde, som han mente, de med Urette forholdt ham imod hans Kongebrens Lydelse. Fra hans Tid omtales ingen Tingsvidner eller Domme i Sagen angaaende Grændserne imellem Haraldskær og Verbæk; hvad enten Grunden dertil har været hans Fredsommelighed, eller og hans Embedspligter have givet ham for meget andet at varetage, vist er det, at denne Sag ganske maa have hvilet. Men næppe var Iver Friis den 3die August 1557 gaaet til sine Fædre, førend Striden begyndte igjen. Iver Friis's Ligsten, i hvilken hans Billede var udhugget i fuld Legemsstørrelse, blev indmuret under en af Kirkens Piller. Billedet beskrives i den ovennævnte Indberetning som saa kunstig udhugget, at endog de mindste Spænder i Harnisket vare tydelige. Dog var Figuren noget beskædiget, hvilket en polsk Officer i Frederik den tredies Tid skal have gjort med sin Sabel.

Efter hans Død tilfaldt Haraldskær hans Enke Fru Sofie Glob, Datter af Albert Glob til Bellumgaard og Fru Else Rosenkrands. Hun optog atter Tvisten om det ovennævnte Forlig, Fru Bodild havde indgaaet, i det hun paastod, at det ikke var saadant som det burde være, da det ej var forseglet af Fru Bodilds Børn, imod hvilken Paastand Johan Brokkenhuus gjorde Indsigelse; hun henholdt sig endvidere til Voldgiftsmændenes ovennævnte Dom af 1542, hvorved Sagen blev stillet i Bero i 6 Uger. Ved Viborg Landstings Dom af 16de Juli 1558 blev Sagen henstillet til Kongens Behag, om han igjen vilde udnævne Voldgiftsmænd eller andre Dommere dertil, og i Oktober bleve Parterne enige om at betragte dette Forlig som slet ikke indgaaet, deres gjensidige Tiltale til hinanden ukranket. Desuagtet maatte ogsaa Herredagen i Decbr. 1558 affige sin Kjendelse i denne Sag, og den led saaledes: Fru Sofie Glob bør paa sine Børns Vegne atter have al den Jord, som disses Forfædre havde i Haand og Hævd, den Gang da hin Overenskomst blev sluttet, indtil Johan Brokkenhuus kan vinde hende og hendes Børn den fra med Rette. Imidlertid havde Johan Brokkenhuus taget Sagen paa en anden Maade, i det han paastod, at en

Del af den omstridte Strækning havde et andet Navn, og at denne Del tilhørte ham. Han fik nemlig i August s. A. af Tyrild Herred et Tingsvidne, udstædt af 21 Mænd, der udsagde, at saa længe de kunde mindes, havde de hørt, at det kaldtes Høfballekrog fra den grønne Dal, som ligger nord for Frisdamme, saa ret op langs med Høver Markeskjel indtil Høfballe Mølle i Jellinge, og derpaa vest til Kuballegaards Skov, og at de aldrig havde hørt og spurgt andet, end at den omtalte Skov og Mark var blevet kaldt Høfballekrog. Han indstævnedes i den Anledning Fru Sofie; men hun var ikke den Kvinde, der lod sig skræmme deraf. De 21 Mænd, som havde udstædt dette Tingsvidne, lod hun indkalde for Nørrejyllands Landsting; de havde vidnet imod Ret og Skjel og havde villet give hendes Børns Guds et andet Navn end det tilforn havde; og hendes Fuldmægtig mente, at han ved gamle Breve kunde bevise, at de 21 Mænds Vidne var urigtigt, og at hele Strækningen skulde hedde Kuballegaards Skov; Fru Bodilds Lavhævd af 1537 lod ifkun paa Stensgaard og Kuballegaard; der var slet ingen Tale om noget, som kaldtes Høfballekrog. Ligeledes berettede hendes Fuldmægtig, at de 21 Mænd havde tilbagekaldt sit Vidne; dog mødte tre af dem og stode ved det afslagne Vidnesbyrd. Sagen blev ikke afgjort den Gang og var s. A. flere Gange for paa Herredstinget. Da hun derefter havde indstævnet Sagen for Landstinget, blev en af hine 21 Mænd forfærdet; han gik derfor en Søndag ind i Stuen til hende, for at bede hende om Hjælp fra Landstinget. Men hun svarede: „Nej! det er mine Børns Gjendom for nær; jeg vil visseelig have Eder frem til Landsting.“ Da bad Manden hende for Guds Skyld om Staausel og sagde: „Dersom I faar Fælding over de andre, beder jeg Eder, at I da ingen Fælding begjerer over mig; jeg vil være i Eders egen Ret derfor“, og han forsikrede, at han ikke havde vidnet, at Høfballekrog gik saa vidt som de andre havde sagt. Han vilde gjerne møde paa Herredstinget. Den 5te Novbr. 1558 blev denne Sag foretaget paa Viborg Landsting af Landstingshører Peder Nielsen Skriver. Saa vidt de 21 Mænd skulde findes at have vidnet imod Fru Sofies Lavhævd, der stode ved

HARALDSKÆR

i Jylland.

Magt, burde deres ny Bidne ikke komme hendes Børn til Hinder eller Skade paa den Ejendom, hendes Lavhøvder løde paa. Imidlertid havde Johan Brokkenhuus ogsaa indanket en Sag for Landstinget, nemlig imod de 24 Mænd, som tilligemed Herredsriveren i Tyrild Herred havde vidnet imod hans 21 Mænd, at disse 1ste, 2den og 3die Gang havde staaet ved sit Bidne og derefter frafaldet det. Paa Grund af Dommerens Fraværelse og fordi de 24 Mænds Bidne syntes snart at lyde paa alle de 21 Mænd og snart kun paa dem, der vare tilstede ved Tinget, blev Sagen udsat i en Maaned. Tre Uger derefter mødte Johan Brokkenhuus for 3die Gang paa Herredstinget for at udvælte den Rettighed, han havde i Kuballegaard efter sine Forældre. Fru Sofie indsendt sig ogsaa og forbød Tingholderen at unde Modparten nogen Klage eller Vistning paa hendes Børns Gods, efterdi hun vilde være i Rette med ham om Ejendommen. Da der fandtes saa mange Breve af gode Mænd og saa mange Lavhøvder imod hverandre, viste Tingholderen Sagen fra sig hen til en højere Domstol.

Kongen udnævnte derpaa atter Voldgiftsmænd i Sagen, nemlig Erik Skram til Hastrup, Anders Sandberg til Kvelstrup, Gregers Ulfstand til Bøsborg o. fl. Disse indsendt sig da i Midten af December 1558 paa det omtvistede Sted for atter at bestemme Grændserne imellem Verbøl og Kuballegaard. Paa Fru Sofies Begne mødte Jørgen Ottesen Rosenkrands til Slabygaard (Skaffogaard) og Erik Juul til Lyklesholm, den sidste som hendes Svigersøn. Da fremtraadte Niels Juul til Astrup og vidnede, at for 40 Aar siden, da han tjente Johan Brokkenhuus og var hans Dreng (Page), da var det saaledes, at den Jord, som laa vest for en vis Høj og et vist Markeskiel, kaldtes Høfballekrog; og 16 Bønder vidnede i Dverensstemmelse hermed. Voldgiftsmændene sandt nu, at Johan Brokkenhuus havde Ret. Men dermed kom Sagen ikke et Hanejeb Afgjørelsen nærmere; thi allerede i Slutningen af Februar 1559 blev den atter foretagen paa Landstinget, og Dommerne henviste da Sagen til de ny Voldgiftsmænd, Kong Frederik den anden nu havde

udnævnt. Disse vare Oluf Munk til Tvistel, Niels Lange til Kærgaard, Albert Skeel til Fusingø o. fl.; de kunde ej heller komme videre end deres Formænd; thi da de fremsatte den Fordring til Fru Sofie, at hun skulde overlade dem til Afbenyttelse de Breve, hvorpaa hun støttede sine Krav, afflog hun dette billige Forlangende aldeles. Atter kom nu Striden flere Gange for paa Herredstinget; men Udfaldet blev altid det samme; Herredsfogeden havde ingen Lust til at dømme saa højtstaaende Personer imellem og henviste dem til de overordnede Domstole. 3 Juli afviste Dommerne paa Landstinget ligeledes Sagen, da den igjen var indanket for Kongen. Paa samme Tid blev der affagt en Herredagsdom angaaende Sagen af Nogens Hovmester Hr. Ejler Hardenberg, Kongens Kansler Johan Friis, Hr. Byrge Trolle o. fl.; men derved blev der ikke andet bestemt, end at den omtvistede Mark og Skov ej maatte bruges af nogen af Parterne, indtil Kongen selv kunde med Nogens Raad og andre gode Mænd komme til Afsædet og stille Trætten. Denne Bestemmelse tog Fru Sofie imidlertid slet intet Hensyn til; thi i Begyndelsen af Oktober maatte hun møde paa Herredstinget for at besvare de Bidnesbyrd, Johan Brokkenhuus havde fremført paa: at hans Rug var tagen fra Høfballekrog Mark, at Boghveden var afført derfra, og at hendes Svin vare blevne vogtede i Skoven; men hertil svarede Fru Sofie ikkun: at hun slet ikke havde ladet noget Korn bortføre fra Høfballekrog Mark og Skov, men derimod fra Kuballegaard, og at Svinene havde gaaet i hendes egen Skov. Derhos klagede hun over, at Modparten havde ladet pløje vest for den Høj, som hendes gamle Breve og Høvd løde paa, uagtet Kongen og Nogens Raad havde opsat den Sag i Kværstad, de saa længe havde trættet om. Ligeledes klagede hun over, at Træerne vare blevne slagne med Kniplet, d. e., at Olden var nedslaaet, i hendes Børns Skov. Fire Mænd bleve paa hendes Forlangende udnævnte til at syne den Jord og Skov, som Trætten var om; disse kunde dog slet ikke finde, at Olden var slaaet ned, men vel at der var blevet pløjet ved den omtalte Høj. 3 Novbr. var Sagen atter for paa Landstinget, i det Fru Sofie støvned

HARALDSKÆR

i Jylland.

baade de Mænd, der med Johan Brokkenhuys havde aflagt Vidnesbyrd om den Boghvede, som hun skulde ladet føre fra Hølballekrog, og ligeledes dem, der havde vidnet med ham, at nogle Piger sad og vogtede Svin, spandt og stegte Agern i Hølballekrog; thi dermed vilde de fortrænge hendes Børns rette Ejendom. Efter 14 Dages Udsættelse erklærede Landstingets Dom alle de Vidner og Breve, de havde forhyrveret imod hinanden, for døde og magtesløse; disse skulde ikke komme nogen af dem til Gavn eller Skade i nogen Maade, og herefter skulde ingen af dem søge at faa ny Vidner, førend Sagen var bleven endelig afgjort af Kongen, og indtil dette Skete, skulde den omtvistede Ejendom blive i Kværstad. Denne Bestemmelse overholdt Fru Sofie ej heller den Gang; thi allerede i Begyndelsen af Januar 1560 mødte hendes Foged paa Nørvang Herredsting i Anledning af Johan Brokkenhuys's Klage over, at der blev hugget og drevet Kvæg og Svin i den saa ofte omtalte Skov. Hvilket det endelige Udfald af Sagen er blevet, haves der ingen Efterretning om.

Slige Stridigheder om Grændsefjeldet imellem to Nabogaarde hørte i hine Tider ingenlunde til Sjældenhederne; dog har det vistnok næppe hyppig været Tilfældet, at en Kvinde med en saadan Udholdenhed som Fru Sofie Glob har kæmpet for det, hun betragtede som sine Børns Ret. Denne Lust til Rets-trætter var i øvrigt aldeles indgroet hos den gamle danske Adels, endog i dens allerbedste Tid, og end ikke dens ypperste Medlemmer vare aldeles undtagne fra Regelen. Dette er tilviisende ikke noget sjønt Træk i dens Karakter; men herved maa dog bemærkes, at det var noget, som „ikke var den i Klæderne skaaret, men i Sjøbet baaret.“ Gaar man tilbage til Oldtiden, da haves der fra Island nok af paalidelige Fortællinger om slige Stridigheder. Der havde den ene Nabo hyppig Lust til at drive sit Kvæg ind paa en god Græsgang, som den anden gjorde Krav paa som sin Ejendom; Sagen er aldeles den samme, kun de ydre Forhold have forandret sig. Paa Island løb en saadan Strid saa godt som aldrig af uden blodig Kamp; i det mindste maatte en eller flere stakkels Trælle

bøde med Livet, naar de bleve grebne paa fersk Gjærning. At det ogsaa maa have været saaledes i Danmark, kan man slutte sig til af de mange Sagn fra hele Landet om Mænd, der ere blevene dræbte paa Markeskjel. Efterhaanden mildnedes Videnskaberne, og i Steden for blodigt Slagsmaal indskrænkede Striden sig til, at man lod afmeje og bortføre Modpartens Korn eller Hø fra den omtvistede Mark, og i Steden for at slige Stridigheder paa Island i Oldtiden kunde give Anledning til heftige Fejder imellem Storbønderne, havde de hos os i det 16de og 17de Aarhundrede ikke alvorligere Følger, end at de vare høist bekostelige for de paagældende, forbitrede dem imod hinanden, og spildte Tiden for Konge, Herredag, Landsting og de Adelsmænd, der bleve udnævnte til Boldgiftsmænd, ikke at tale om Herredsfogeder og Herredsskrivere; og i det værste Tilfælde kunde de Bønder, der vare optraadte som Vidner, blive dømt for urigtigt Vidnesbyrd, hvilket jo visselig kunde være slemt nok for dem. Disse Trætter vare endnu i det forrige Aarhundrede ikke ganske sjældne.

Iver Friis og hans Frue havde to Sønner, den ene, Jørgen, der blev Rigens Raad og Stattholder i Norge samt Befalingsmand paa Sejlsrup og døde 1616, ejede Favrskov; han havde 1589 en Rets sag med sin Søster Margrete; den anden var Albert Friis, der arvede Haraldskær efter sin Moder, som endnu levede adskillige Aar efter 1560. Denne Gaard havde han i Aaret 1576, da han indgik det omtalte Magesifte med Kongen, hvorved han fik Skibet Præstegaard. Ligeledes fik han 1578 i Magesifte med Kongen Gaarden Høgholt i Høver Sogn og Aaret efter paa samme Maade Rettighed i en jordeggen Bondegaard i Jennum (i Skibet Sogn) og 2 Gaarde og 1 Bol sammesteds samt i to „Kirkegaarde“, den ene i Jellinge, den anden i Bresten Sogn. Kongen fik derimod en Gaard i Smidstrup By og en i Sørup. I Aaret 1580 blev han Lensmand paa Riberhus og 1581 Medlem af Rigens Raad. Indtil 1594 var han Befalingsmand paa Riberhus, havde derpaa indtil 1597 Vestervig Kloster i Forlening og fik da igjen Riberhus, hvilket han havde til sin Død 1601. Paa samme Tid som han igjen overtog sit gamle Len,

HARALDSKÆR

i Jylland.

bleve Tyrild Herred og Jellinge Birk, som han hidtil havde haft i Forlening, lagte under Koldinghus Len. Hans Hustru var Fru Ingeborg Gyldenstjerne, der 1591 døde af en smitsom Syge, som den Gang hjemsøgte det sydlige Jylland og især bortrev ældre Folk. Anders Sørensen Bedel holdt Rigtalen over hende i Skibet Kirke og udgav den 1592, tilegnet hendes sørgende Ugtefælle. Denne var altid Bedels Belynder og Ven. Albert Friis var en af de Rigsraader, der 1581 fik Befaling til at syne Mariager Klosters Skove, som Hr. Jørgen Lykke til Dvergaard, Nogens Raad, skulde have ladet forhugge, tilligemed noget Gods, Hr. Jørgen det foregaaende Aar havde magelagt med Kongen, og s. A. fik han og Niels Jonsen til Lørstedlund Befaling til at lade vælge tolv eller tretten Dannemænd, som skulde forevise de Skove i Riberhus Len, der hørte Mariager Kloster til. Aaret efter var Albert Friis tilstede paa Landstinget i Viborg som en af Dommerne i en Sag, hvorved der blev frakjendt Hr. Jørgen Lykke en Eng. Han var en af de Rigsraader, der 1583 i Viborg mindelig bilagde en Uenighed imellem Borgemejre og Raad i Ribe og denne Bys Borgere. I Aaret 1585 udstødte Kongen en Bekjendtgjørelse til Hovedsmanden paa Koldinghus Kaspar Markdanner om, at han havde aftalt med Albert Friis, at han vilde lade gjøre en Bro over Aaen ved Haraldskær, for at han kunde have en Gjenvej imellem sine Slotte Koldinghus og Skanderborg, naar hans Vej faldt der forbi. Han befalede desaarfag, at Kaspar Markdanner med det første skulde lade gjøre en Bindebro og for den satte en Laas, hvortil der skulde være to Nagler, af hvilke Albert Friis skulde have den ene. Denne Bro vilde Kongen snarest mulig have færdig, og ingen maatte benytte den uden han selv og de, han vilde give Tilladelse dertil. 1587 fik Kaspar Markdanner kongelig Befaling til at sørge for, at de fattige i Kolding Hospital ikke bleve forurettede ved et Magekifte med Albert Friis. 1589 mødte denne paa Kongens Rætterting i sin Søster Margretes Navn i den Sag, hun havde med Broderen Jørgen. 1594 bleve han og Christoffer Balkendorf sendte til Gulland i Statens Vrende, og Kongen overdrog da

til dem at sørge for, at Enken efter den forhenværende Superintendent Peder Hansen kunde faa, hvad der tilkom hende i Naadens Aaret. Ved sin Død efterlod Albert Friis sig sex Døtre, der skulde have faaet en meget betydelig Arv efter sin Fader. Af disse giftede Jomfru Sofie sig med Frederik Munk til Krogsgaard, der blev Gjer af Haraldskær og døde efter 1630. Deres Søn Jørgen Munk døde ugift omtr. 1655. Paa den Tid have flere besiddet Gaarden i Sameje, hvilket ses deraf, at 1655 udstødte Klavs Sparre et Skjøde til Jomfru Anna Munk, en Søster til Jørgen Munk, paa en Del af Haraldskær med underliggende Bøndergods. Aaret efter skjødede Jomfru Sofie Munk til Manderup Abildgaard en anden Del af Haraldskær, og Aaret efter overdrog Jomfru Edel Munk endnu en Del af Gaarden til Anne Munk, der 1665 tilkjøbte sig noget mere af Helvig Arenfeld og 1668 af Anna Kattrine Acheleje, og saaledes havde hun samlet det hele med Undtagelse af hvad der tilhørte Manderup Abildgaard. Den samlede Ejendom beholdt hun imidlertid ikke længe; thi i Begyndelsen af 1677 folgte hun Haraldskær Hovedgaard, hvorunder hørte en Mølle, Ravnshol, Glasbjerg og Blegghaven og endnu en Gaard, hvis Beboere alle svarede Afgifter til Hovedgaarden. Det hele udgjorde 59 Tdr. Hartkorn Hovedgaardstaxt. Desuden fulgte noget Strogods med i Kjøbet. Den samlede Kjøbesum var 3,500 Daler (Specier).

Kjøberen var Overste v. den Brincken, efter hvis Død Johan v. d. Brincken og Søskende 1696 overdroge Haraldskær med Tilliggende, den Gang noget over 39 Tdr. Hartkorn Hovedgaardstaxt og Mølleklyd, til Broderen Ritmester Godske v. d. Brincken. Da han var død, folgte hans Arvinge Ejendommen ved Auktion 1732 til Pierre d'Andisshou for 16,250 Daler Kurant. Efter d'Andisshous Død blev Etatsraad Gert de Lichtenberg Gjer af Haraldskær for noget over 18,600 Daler. 1769 folgte han Gaarden, efter at have fraskilt baade Godset og et Par Tdr. af Hovedgaardens Hartkorn, for 20,200 Daler til Major Lüttichau. Ved Salget af Godset

HARALDSKÆR

i Jylland.

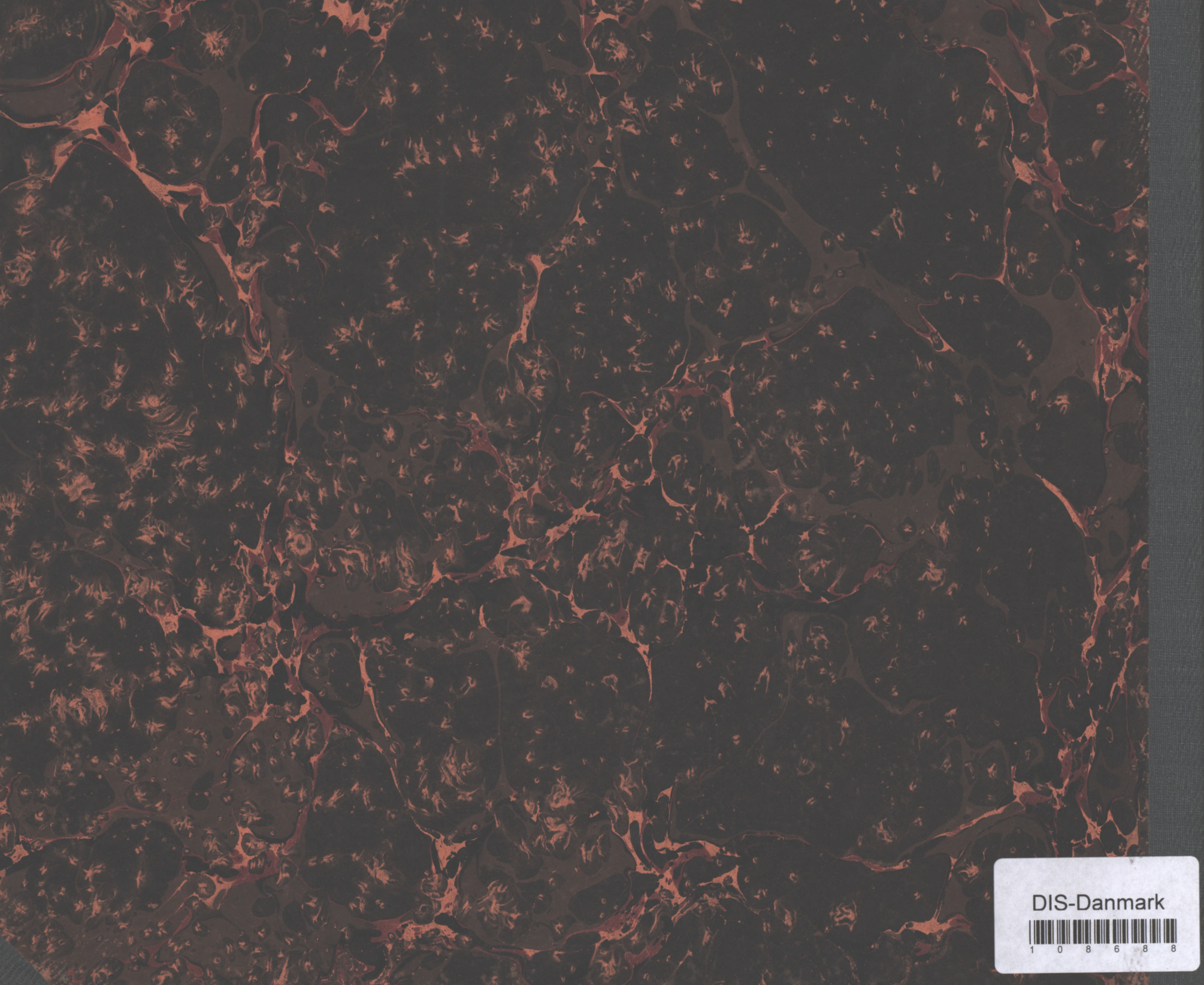
havde Haraldskær tabt sin Ret som Hovedgaard; men Lüttichau indkjøbte atter alt det frafalte og kompletterede Bøndergodset, saa at han, efter i Decbr. 1773 at have indsendt til Regeringen en Jordebog over det indkjøbte Gods, atter for Haraldskær fik „Skattefrihed som for andre kompletterede Sædegaarde“. Fra den Tid af blev Hovedgaardstaxten 35 Tdr. „ Skpr. 3 Fdl.; de øvrige 4 Tdr. Hartkorn have siden altid været bortfæstede. Møllestylden var næsten 4 Tdr. Hartkorn; men ved Opførelsen af Højen Vejrmølle 1838 blev Møllestylden for Haraldskærs Mølle nedfat. Efter Lüttichaus Død blev Haraldskær 1782 solgt til Henrik Schmidt, og ved senere at ægte dennes Enke blev S. L. Laurrup Gaardens Ejer. Han fik 1799 af Rentekammeret Tilladelse til at udstykke Gaarden i Parceller og bortsolgte derefter næsten alt Godset, hvorpaa han 1806 solgte Hovedgaarden med Møllen og noget Strøgods samt Skibet Kirkeiende for 68,500 Rdl. Kurant til Johannes Rahr, der under stedse sørgeligere Omstændigheder havde Gaarden indtil 1823, da den tilligemed Møllen og nogle Huse blev solgt for 12,500 Daler Sølv til Agent Nyholm. Denne købte ved offentlig Salg 1827 Bilsrup Præstegaard, som da var bleven nedlagt, udstykkede den og lagde en Del deraf paa 3 Tdr. 1 Skpe. Hartkorn under Hovedgaarden, hvorved dens Jorder ikke ubetydelig forøgedes. S. A. solgte han Haraldskær for

40,000 Daler til Proprietær Schütte, som havde den indtil 1837, da den blev kjøbt for 49,500 Daler af Proprietær Neergaard, der 1842 solgte den til den nuværende Ejer, Cand. philos. C. A. Søltøft, for 84,000 Daler. — Gaarden udgjør efter den ny Matriful i alt 40 Tdr. 5 Skpr. 2 Fdl. 2 Alb. Ager og Engs Hartkorn med Gammelskat 245 Daler 62½ s.; Kval Mølle har Møllestyld 2 Tdr. 3 Skpr. 3 Fdl. 2 Alb. Den sidste Rest af Bøndergodset, 3 Huse med 1 Tde. 2 Skpr. „ Fdl. 1½ Alb. Hartkorn, er bleven solgt i Slutningen af 1856. Hovedgaardens Areal er omtrent 600 Tdr. Land. Til Gaarden hører kun en liden Skov.

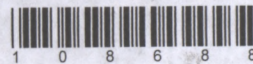
Haraldskærs Hovedbygning synes i sin nuværende Skikkelse i Hovedsagen at være fra det 17de Aarhundrede. Den er to Etager og har hvælvede Kjeldere. Baade den og Ladegaarden ere af svær Grundmur. Omkring Borgegaarden har der indtil 1855 været Grave. En Fiske dam, rundt om besat med store firkantede tilhugne Kampesten, adskilte forhen Borge- og Ladegaard; men efter en Ildbrand blev Ladegaarden 1747 flyttet nogle Bøsseskud længer fra Borgegaarden lige for Hovedbygningens Forside. For et Par Aar siden har Møllen faaet ny og gode Bygninger af Grundmur.

Rettelser til 1ste Hefte.

Til Bisborggaard hører, i Følge senere Oplysning fra Ejeren, betydelig Skov, ligesom Hovedgaarden ingen særskilt Skovstyld har; Bøndergodset har 14 Tdr. Hartk. Skovstyld.

DIS-Danmark

1 0 8 6 8 8